

Пролог

– Ювиги кане!

Алмас все още свикваше с изконната българска титла, след като се бе отказал от тюркската „елтебер“, показваща зависимостта му от хазарския хаган. Той изгледа с досада просналия се в калта пред него телохраниел, който бе имал неблагоприятното да прекъсне мечтите му. А те бяха свързани със строителството. С мащабното строителство. Пред очите му се мержелееха колоните, издялани от гранита, докаран от земите на викингите. Те щяха да поддържат сводевете на бъдещия хански дворец във Велики Болгар и да символизират твърдостта на българите, отхвърлящи под неговото ръководство хазарското владичество. В новата столица на Българското ханство и сега имаше палат, но той бе от дърво и не внушаваше кой знае какво страхопочитание на чужденците. А трябваше, ако искаше държавата му да не рухне под ударите на нашествениците, както се бе случило с Оногурия. Естествено, това не бе единственото условие, но бе едно от многото. Засега обаче колоните представляваха само огромни каменни късове, придобиващи бързо форма под ръцете на изкусните багдадски майстори. А и не само те. Самият дворец

се издигаше лека-полека сякаш от нищото и още отсега обещаваше да бъде едно от чудесата на света. Да, заради тези мечти си заслужаваше телохранителят да полежи по-дълго в калта, но той определено се бе обърнал към хана заради изпълнението на някоя задача, поставена му от самия Алмас. А държавните дела не можеха да чакат.

– Стани и кажи! – заповяда ханът на воина.

Онзи се изправи и без да изчисти калта от дрехите си, защото така щеше да обиди свещената особа на владетеля, каза:

– Ювиги, доведох ромея.

И наистина зад него стоеше, свела ниско глава, фигурата, предизвикваща доста смях по улиците на Болгар. Това веселие сред гражданите, а и сред селяните, дошли по някаква работа в града, се дължеше на фината и богато украсена тога на чужденеца, която местното население възприемаше като женско одяние. Ханът обаче беше запознат със силата на Византия и въобще не му бе до смях, когато видеше нейни представители. Доколкото знаеше от предварително донесените му сведения, стоящият пред него ромей бе виден търговец, достатъчно богат да купи все още неукрепналата му в самостоятелността си държава няколко пъти. Не за това обаче го бе повикал ханът. Византиецът поназнайваше доста езици, между които и местния, с което щеше да му е от полза за замисленото. Владетелят дълго бе обмислял как да се държи с търговеца. На практика той не беше високопоставен гост в държавата му и за да не уронва престижа си, владетелят би трябвало да разговаря с него опосредствано – чрез някого от телохранителите си. Услугата, която щеше да му поиска, обаче бе с много

голямо държавно значение, затова ханът бе решил да се отнесе към него като към свой висш гост. Така че се обърна към него, сваляйки калансува* си, както бе наредил да правят всичките му поданици в знак на уважение, сведе леко, почти незабележимо, глава и каза на ромея:

– Заповядай в моята юрта!

Въпреки че дървеният дворец в престолнината му все още съществуваше, поради някакъв свой каприз, който и той самият не разбираше добре, хан Алмас предпочиташе да живее в юртата си, докато не бъде построен каменният палат. Странното беше, че когато посещаваше Суварското княжество, което на практика още не бе присъединено официално към държавата му, винаги отсядаше в двореца на бека в Сувар, макар че той също бе от борови трупи. Това разминаване в отношението на владетеля към дворците обаче не бе важно в момента. Той продължи със спазването на гостоприемните обичаи на народа си, като поръси гостенина си с шепя дребни сребърни монети. Богатият ромей им обърна по-малко внимание, отколкото ако го бе навалял истински дъжд. Той се поклони още по-ниско на хана и го последва в юртата му.

Не можеше да се каже, че временното жилище на повелителя на северните българи блести с кой знае какъв лукс, но значително надхвърляше облика на юртите на простосмъртните. Преди всичко то беше огромно – можеше да побере повече от хиляда души наведнъж. По пода бяха разстлани скъпи персийски килими, драпериите по стените бяха от най-фина китайска коприна, а разпръснатите навсякъде възглавнички бяха невероятно меки и удобни и за седане, и

* Калансув – островърха старобългарска шапка. Б. а.

за лягане. Няколкото сандъка бяха инкрустирани в най-добрите традиции на Древен Рим.

Слугите донесоха върху една манда* хляб, месо и традиционното просо. Без последното не се сядаше на нито една трапеза, колкото и бедна да бе тя, защото българите възприемаха просото като „жива трева“. Според легендите от него бе направена вълшебната боза, която върнала към живота добрия дух Самар и съпругата му Туран, отровени от злия демон Шерале.

Не това обаче занимаваше мислите на хана, докато прислужниците сервираха донесеното върху ниската синия в средата на юртата. Алмас се ядосваше – за кой ли път, – че му се налага да ползва чужди услуги за такива деликатни мисии като тази, която щеше да изложи сега пред госта си. Ех, нямаше достатъчно образовани хора в Българското ханство. А и откъде да се появят, като доскоро из държавата се ширеше обичаят всеки, надарен с повече ум, да бъде обесван, защото такива хора трябвало да се пращат при бог Тангра, на когото принадлежели.

„Пълна глупост! Като че ли не му принадлежим всички?“ – изсумтя под нос владетелят, който бе стигнал до този извод при няколкото предишни случая, в които му се бе налагало да ползва чужд ум. И дори бе наредил да се прекрати тази порочна практика, но за голямо неудоволствие на хана от време на време заповедта му не беше спазвана. Жестоките наказания, налагани на нарушителите, все още не успяваха да изкоренят напълно утвърдената от векове традиция. Освен това Алмас още не бе привел в действие останалата част от плана си по този въпрос, а именно да изпрати няколко

* Манда – вид тава, направена от кожа и с извити нагоре краища. Б. а.

по-будни българчета да се учат в известни учебни заведения по света, като например Магнаурската школа в Константинопол или Дома на мъдростта в Багдад. А трябваше, трябваше вече да го е направил. Всеки път, когато се наложеше да прибегне до грамотните услуги на някой чужденец, както и в случая, той се кореше за леността си по отношение на проблема с образоваността на народа си. Още утре щеше да се захване с разрешаването му, като разпрати верни хора по села и паланки, за да търсят по-умни младежи. Как щяха да се справят със страха на родителите от разкриването на способностите на чедата им, си бе тяхна работа. И тежко им, ако не успеят. А сега... Сега трябваше да довърши започнатото днес. След като слугите приключиха със сервирането, владетелят извади от пояса си своя дълъг нож от Дамаск, отрязва парче от месото и го опита. Изчака небцето му да се убеди в добрия вкус на свинския бут и отрязва следващото парче, което, според традицията, подаде на своя гост. Въпреки силната миризма на рибено масло, което местните ползваха за приготвянето на храната си, поради непознаването на растителното, ромеят се насили да оцени умението на българските готвачи. След това прислужниците разпределиха месото в чиниите на двамата и наляха медовина в металните бокали. После се оттеглиха.

Ханът изчака гостът му да позасити глада си, макар че надали богатият търговец познаваше това чувство, навестяващо по-често бедните хора, а византиецът похвали отново трапезата и попита:

– С какво мога да ти бъда полезен, ювиги, след тази твоя милост към мене?

– Има с какво, Велитарий, има с какво – усмихна се предразполагащо Алмас. – Искам да напиша писмо

до твоя император, но понеже ние си служим само с рабоши, за да отбележим важните неща и в живота, и в търговията, то ще те помоля ти да го направиш по вашия обичай.

– За мене ще е чест, ювиги. – Ромеят се заозърта, търсейки с поглед съответните писмени принадлежности, като същевременно си мислеше, че все би могъл да извлече някаква полза от научаването на тайните около дипломатическите отношения между двете държави. Освен това се чувстваше и поласкан от факта, че ще вземе дейно участие в тях. Това щеше да добави още истории за разказване на деца и внуци към и без това богатата му колекция, събирана по време на скитническия му живот като търговец.

Проследил погледа му, ханът плесна с ръце. Тозчас слугите изнесоха храната и наредиха на синията пергамент, пачи пера и дивит с мастило, пясък и восък. Ромеят взе едно перо, извади от пояса си малко криво ножче и внимателно го заостри. След което погледна очаквателно владетеля.

– Готов ли си, Велизарий? – попита Алмас.

– Готов съм, ювиги – отвърна византиецът.

– Тогава пиши! – започна ханът. – До...

И повелителят на итилските* българи се замисли. От преминаващите през Българското ханство византийски търговци неговите шпиони бяха получили сведения, че ситуацията с трона във Византия е сложна. На теория император бе Константин VII, но на практика държавата се управляваше от Роман Лакапин, който все повече утвърждаваше властта си. И дори си бе присвоил титлата „василеопатор“ – баща на василевса, която на практика го правеше съимпе-

* Итил – старото име на река Волга. Б. а.

ратор. И все пак, и все пак... По рождено право императорът бе... Ханът се реши:

– До Константин Багренородни, василевс на Източната римска империя, повелител на ромеите.

Велизарий си позволи да изпише Багренородни в оригинал – като „Порфирогенет“.

– От Алмас Джилки Сакли – продължаваше да диктува неговият домакин, – елтебер... не, това не го пиши... – Сети се за новата си стара титла. – Хан на итилските българи, барсилите, есегелите, билирите, суварите и балкарците. Скъпи братко! Моля те да ми помогнеш да определя вярата на споменатите, като ми изпратиш твой доверен човек, който да ми разясни подробно онова, което почитате. Надявам се, че ще погледнеш благосклонно на молбата ми, което ще е може би от полза и за вашия Бог. Ще се радвам да посрещна пратениците ти в престолния ми град – Велики Болгар. И нека вашият Бог и слънцезримият Тангра те закрилят.

След като написа това, съименникът на прочутия някога византийски пълководец вдигна въпросително поглед, за да получи потвърдението, че писмото е завършено. После поръси написаното с пясък и за да изсъхне по-добре мастилото, се зае лекичко да подухва върху пергамента. След като прецени, че вече е готово, изтърси внимателно пясъка върху синията, нави на руло писмото и разтопи над горящото огнище восъка, от който капна голяма капка върху края на пергамента. Подаде го на хана, за да сложи върху него печата си, който бе гравирани на един от пръстените му.

Приключил със задачата, заради която бе поканен, и твърде зарадван от новината, която бе научил, за-

щото тя откриваше нови възможности за търгуване със свещените предмети на християнската религия, ромеят стана и се поклони ниско на владетеля.

Алмас го изпрати с благодарности и му рече:

– Ако някога имаш нужда от някаква помощ в делата си по нашите земи, винаги можеш да се обърнеш с молба към мене.

– Благодаря, ювиги! – отвърна византиецът и напусна юртата.

В този момент в нея влетя телохранител и се просна на килима. Май беше същият, който бе съобщил на хана за пристигането на ромея. Алмас очакваше още един търговец, този път от Багдад, защото искаше да изпрати подобно писмо и на халифа Ал-Муктадир, за да се запознае обстойно и с исляма. Макар и неук, повелителят на Българското ханство разбираше, че ако иска да запази освобождаващата се от влиянието на хазарите държава, трябва да търси силни съюзници. А сред кланящите се на бога на азиатските степни конни народи – Тангра, не бяха останали кой знае колко такива. Дори Хазарският хаганат, основан от потомците на тюрките, бе приел юдаизма. Така че силният съюзник трябваше да бъде избран измежду могъщите в момента държави, а те се кланяха или на Бог, или на Аллах.

– Стани и кажи! – заповяда ханът на телохранителя.

Последният се изправи, но вместо вестта за очаквания багдадски търговец, събщи:

– Ювиги, дошъл е пратеник на великия княз Игор.

– Само това липсваше! – възкликна Алмас, макар че отдавна бе получил сведение от съгледвачите си, че руско пратеничество е навлязло в територията на държавата му. – Какво иска?

Ханът много добре си спомняше войната, която му се бе наложило да води срещу този княз, когато онзи, току-що възкачил се на престола, бе извършил набег по земите западно от Каспийско море. На връщане хазарите бяха нападнали и разбили войската му, а на българите и на бургасите им се бе наложило да се справят с остатъците от нея.

– Не знам, ювиги. Самият племенник на княза е дошъл.

– Чудо голямо! – ядоса се ханът. – Като че ли Игор има само един племенник! Че нали при него русите само това правят. Пият медовина и правят деца. Виж, неговият предшественик бе мъж на място.

Дори и да не бе съвсем справедлив към сегашния княз, Алмас имаше пълното право да се възхищава от предшественика му Олег, който бе освободил Рус от зависимостта от хазарите, с което бе отслабил хаганата достатъчно, за да могат и българите да се откъснат от него.

Нямаше обаче какво друго да направи, освен да приеме високопоставения гост. Трябваше да отложи срещата си с багдадския търговец и писането на писмото до халифа. А също така и посещението при дъщеря си. Не онази, която бе дал за жена на хазарския бег, а другата, недъгавата.